

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

СЛИЗЬКИЙ МИХАЙЛО ВАСИЛЬОВИЧ —

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО
ПІДПРИЄМНИЦТВА

Спеціальність 08.00.10. — Фінанси, грошовий обіг і кредит

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

КИЇВ — 1994

АВ 29.639

Дисертація є рукопис.

Робота виконана на кафедрі фінансів підприємств і страхової справи.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
БУРЯК Л.Д.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
ШОКУН В.В.

кандидат економічних наук, доцент
ЕХАНУРОВ Д.І.

Провідна установа: Державний комітет України по сприянню
малим підприємствам і підприємству

Захист відбудеться "12" травня 1994 р. о "14.30"
годині на засіданні спеціалізованої Вченої ради Д.068.28.02
в Київському державному економічному університеті за адресою:
252057, м.Київ-57, проспект Перемоги, 54/1, ауд.214.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського
державного економічного університету.

Автореферат розісланий "11" квітня 1994 р.

Вчений секретар
спеціалізованої ради, кандидат
економічних наук, доцент

В.М.ОПАРІН

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00810430 (G)

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

АВ - 29.6.39

І. Загальна характеристика роботи

Актуальність теми. Зараз Україна, спираючись на світовий досвід, переходить до ринкових відносин. Цей процес відбувається досить болісно. При цьому виникає ряд проблем, які потребують обґрунтованого розгляду й розв'язання. Однією з таких проблем є формування малих підприємств як необхідних суб'єктів ринку. Вони є структурами, найгнучкішими для перепрофілювання господарської діяльності, володіють свободою економічного маневру, швидкою оборотністю коштів. Малі підприємства – це важливе джерело економічного зростання й збільшення робочих місць, необхідний елемент механізму реалізації антимонопольних доходів. Світовий досвід свідчить, що розвиток малих підприємств значною мірою базується на створенні фінансово-економічних умов діяльності цих підприємств, державній правовій і економічній підтримці. Створення і розвиток малого підприємництва передбачає розв'язання його фінансових проблем. Діяльність підприємця, який займається малим бізнесом, пов'язана з фінансовим плануванням, формуванням і використанням фінансових ресурсів. Без достатнього фінансового забезпечення малі підприємства не можуть успішно здійснювати свою діяльність.

Актуальність обраної теми полягає у тому, що питання фінансового забезпечення розвитку малих підприємств, шляхи розв'язання їх фінансових проблем недостатньо досліджені в Україні як у методологічному, так і у практичному плані.

Мета і завдання дисертації. Головна мета дисертаційної роботи полягає у дослідженні фінансового забезпечення розвитку малого підприємництва у промисловості й будівництві в Україні в умовах формування ринкової економіки. Згідно з головною метою

визначені такі завдання:

- визначити економічну необхідність і значення малого підприємництва в умовах ринкової економіки в Україні;
- розкрити роль фінансів у створенні малих підприємств;
- дослідити самофінансування малих підприємств за рахунок прибутку, залучення акціонерного капіталу;
- показати значення державної фінансової підтримки, фондів фінансової підтримки малих підприємств, кредитів, пільгового оподаткування, шляхи їх удосконалення;
- виробити конкретні рекомендації з досліджених питань.

Предметом дисертаційного дослідження є фінансові відносини, що складаються у процесі діяльності малих підприємств в Україні, різні методи фінансування й самофінансування малих підприємств, формування й розподіл фондів грошових коштів, які використовуються для підтримки малого підприємництва, податкова політика держави.

Об'єктом дисертаційного дослідження є малі підприємства міста Києва й України.

Теоретичною й методологічною основою дисертації є діалектичний метод пізнання, який дає змогу вивчати економічні явища у розвитку й взаємозв'язку. Застосований метод теоретико-емпіричного дослідження, який включає у себе аналіз і синтез, історико-логічну аргументацію, порівняння й узагальнення.

У ході роботи над дисертацією були вивчені праці вчених і практиків України й країн СНД: Бурлакової Л.В., Горбунова Е.П., Єханурова Ю.І., Жизніна С.З., Крупнова В.І., Лахметкіної Н.І., Новицького В.С., Певзнєр А., Разумнової І.І., Хачатурова Ю.І. та інших, а також були опрацьовані праці зарубіжних учених і практиків: Аллена Л., Анжеліко Гроппелі, Ден Коркорен, Сейвінг Т.,

Сирил Н. Паркінсон, Таргет Д., Сайсан Нікбахт.

Первинними матеріалами для написання дисертаційної роботи були законодавчі й нормативні документи, статистичні дані Міністерства України, дані Державної податкової інспекції України, звіти малих підприємств, що зайняті у галузях промисловості й будівництва, звіти комерційних банків України, вітчизняна й зарубіжна монографічна література, періодичні видання.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що вперше проведено дослідження фінансового забезпечення розвитку малого підприємництва в умовах формування ринкової економіки в Україні. Проведений порівняльний аналіз структури, джерел і методів мобілізації фінансових ресурсів малого підприємництва в Україні. Розроблені конкретні пропозиції щодо їх удосконалення.

Практична значущість дисертаційного дослідження полягає у комплексному вивченні проблем фінансового забезпечення розвитку малого підприємництва. Розроблені пропозиції щодо вдосконалення самофінансування й державної підтримки малих підприємств. Економічні розробки й висновки дисертаційної роботи будуть корисні для фахівців, які вивчають фінансове забезпечення розвитку малого підприємництва в Україні.

Структура роботи. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох глав, висновків і пропозицій, додатку і списку використаної літератури.

У вступі обґрунтовується актуальність теми дисертації, розкривається мета і формулюються завдання дисертаційного дослідження, зазначаються об'єкт, теоретична й практична значущість роботи.

У першій главі розглянуті економічна необхідність і значення малого підприємництва, роль фінансів у створенні і розвитку малих підприємств.

У другій главі проаналізовано самофінансування розвитку малого підприємництва, розкрито значення прибутку як головного джерела фінансування розвитку малих підприємств, показана роль акціонерного капіталу у фінансуванні малих підприємств.

У третій главі досліджена державна підтримка малого підприємництва, формування й використання фондів підтримки підприємництва, фінансова допомога через механізм пільгового оподаткування і надання кредитних пріоритетів малим підприємствам.

У заключній частині дисертації викладені основні висновки і пропозиції, що випливають із проведеного дослідження.

2. Основні положення й висновки дисертаційної роботи

Згідно з поставленими завданнями у дисертаційній роботі досліджені три групи проблем.

Перша група проблем пов'язана з дослідженням теоретичних основ економічної необхідності і значення малого підприємництва в умовах формування ринкової економіки, ролі фінансів у створенні і розвитку малих підприємств.

Мале підприємство – це невеликий колектив, який спеціалізується в певній галузі виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, торговельної та інших видів діяльності з метою отримання прибутку, самостійно й раціонально організовує свою працю і здатний оперативно й ефективно реагувати на зміну економічних умов.

Раціональне познання в економіці малих, середніх і великих підприємств дозволяє уникнути гігантманії, яка веде до монополізму. Мала економіка впливає на структуру ринку й розширення ринкових відносин насамперед у результаті примноження /у букваль-

ному розумінні/ кількості суб"єктів ринку /товаровиробників/. Розвиток малих і середніх підприємств шляхом приватизації основного капіталу державних підприємств і об"єднань, ліквідації нерентабельних підприємств у сучасних умовах – найбільш природний і прямиий шлях формування ринку. Саме малі підприємства можуть стати основою створення динамічних ринкових структур в усіх галузях, забезпечити переливання фінансових ресурсів у сфери більш ефективного їх розміщення.

Аналіз зарубіжного й вітчизняного досвіду, проведений у дисертаційній роботі, дозволяє визначити основні переваги малого підприємництва:

- самостійність у вирішенні питань виробництва, отримання і розподілу прибутку;

- гнучкість і оперативність у діях і рішеннях завдяки невеликому управлінському персоналу й швидкому переналадженню виробництва;

- адаптація до особливостей місцевих умов, урахування стану кон"юнктури ринку, наближення виробництва товарів і послуг до споживачів;

- невисокі експлуатаційні витрати порівняно з великими підприємствами;

- високі шанси на швидкий матеріальний успіх, можливість швидко реалізувати свої оригінальні проекти та ідеї /винаходи, відкриття та ін./;

- мале підприємство надає змогу зменшити витрати виробництва за рахунок вузької спеціалізації; скорочення виробничого процесу;

- для створення малого підприємства потрібний порівняно невеликий первинний капітал;

- малі підприємства, як правило, повніше використовують зайняту у них робочу силу та обладнання, підтримують низький, порівняно з великим виробництвом, рівень запасів, як правило не мають невстановленого обладнання і невикористаних площ.

З переліченого вище випливає, що розвиток малих підприємств - це найефективніший шлях до ринку, що закладає основи ресурсозберігаючого економічного зростання у країні. Саме ці підприємства можуть швидко і безболісно змінити свої виробничі програми, освоїти виробництво необхідних товарів, які користуються попитом, тобто діяти оперативно в умовах ринку.

Незважаючи на економічну кризу в Україні, кількість малих підприємств постійно зростає /рис.І/.

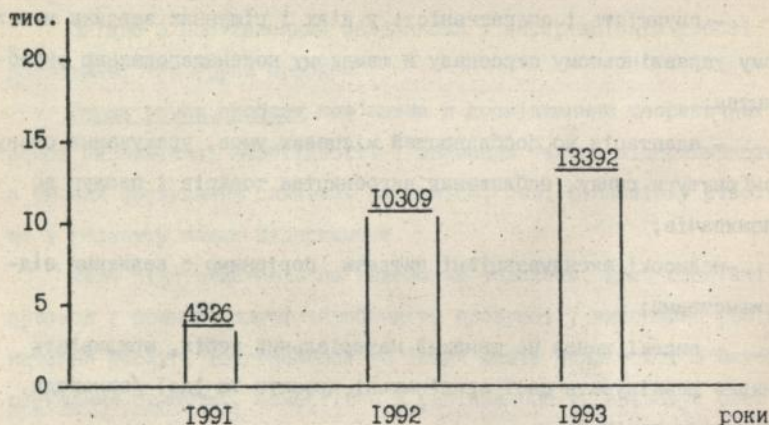

Рис.І. Кількість малих промислових підприємств за 1991-1993 роки в Україні

Як показують дані рис.І, за два роки кількість малих підприємств зросла більше ніж у 3,1 раза. У 1993 році налічувалося

13,4 тисяч малих підприємств з кількістю працівників 259 тисяч чоловік. Обсяг виготовленої ними продукції становив 1,6% загального обсягу продукції промисловості України. Більшість промислових малих підприємств зосереджена: у машинобудуванні й металообробці /30%/, легкій промисловості /15%/, промисловості будівельних матеріалів /9%/. Водночас частка малих підприємств, зайнятих у галузях промисловості й будівництві у 1993 році, менша, ніж малих підприємств, зайнятих у галузях торгівлі /у промисловості - 21,4%, будівництві - 19,2%, у торгівлі - 30%/.

Розвиток малого підприємництва можна розглядати у кількох напрямках: по-перше, наповнення ринку предметами споживання і засобами виробництва; по-друге, стимулювання розширення виробництва тих товарів і послуг, по яких відчувається найбільший дефіцит; по-третє, застосування більш ефективних засобів виробничої діяльності.

Роль фінансів проявляється на всіх стадіях створення і розвитку малого підприємництва.

Формування статутного фонду відбувається за рахунок коштів засновників, коштів громадян, коштів держави, можливий також змішаний варіант мобілізації коштів з перелічених вище джерел. В процесі поточної діяльності малих підприємств, внаслідок більш ефективної їх роботи, після розрахунків з державою, засновниками і по інших зобов'язаннях в їх розпорядженні залишається прибуток, який є головним джерелом фінансового забезпечення розвитку малих підприємств. Фінансове забезпечення малих підприємств, що здійснюється на основі самоокупності й самофінансування має переваги. Фінансове забезпечення за рахунок кредитів ставить малі підприємства в складне фінансове становище.

При сучасному рівні інфляції, високих відсотках і мінімальних строках користування кредитами малі підприємства змушені спрямовувати більшу частину коштів не на свій розвиток, а на погашення кредитів і сплату відсотків.

Таким чином розвиток малого підприємництва безпосередньо пов'язаний з фінансовим забезпеченням. При знаходженні достатнього обсягу фінансових ресурсів малі підприємства розвиватимуться, що позитивно позначиться на економіці України в цілому.

Друга група проблем пов'язана з дослідженням внутрішнього фінансування /самофінансування/, формування й розподілу прибутку як джерела розвитку малого підприємництва, мобілізації використання акціонерного капіталу. Малі підприємства для свого розвитку використовують прибуток, отриманий від виконання різних робіт і послуг на основі самоокупності й самофінансування.

Кінцеві результати фінансово-господарської діяльності малих підприємств дістають своє відбиття в обсязі отриманого балансового прибутку /табл.І/.

Таблиця І.

Прибуток, отриманий в народному господарстві і малими підприємствами України у 1991-1993 роках, млрд.крб.

	Балансовий прибуток		
	Усього	Промисловість	Будівництво
Народне господарство			
1991 р.	109,9	58,0	5,1
1992 р.	2554,8	1298,0	113,3
9 місяців 1993 р.	315645,0	17403,0	1781,2
Малі підприємства			
1991 р.	2,0	0,5	0,3
1992 р.	85,0	19,2	14,1
9 місяців 1993 р.	3156,5	291,2	218,0

Дані табл.І дозволяють зробити висновок, що прибуток малих підприємств постійно зростає. Зростання прибутку пов'язане з підвищенням цін. В той же час воно пов'язано із збільшенням кількості малих підприємств і підвищенням ефективності їх діяльності. Більша частина прибутку припадає на частку малих підприємств, зайнятих в промисловості і будівництві.

В дисертації досліджено використання прибутку малих підприємств в сфері промисловості і будівництва, який залишається в їх розпорядженні. Аналіз розподілу прибутку по групі досліджуваних малих підприємств м.Києва в 1992-1993 р.р. свідчить, що на розвиток виробництва було спрямовано в середньому 15 відсотків прибутку, що залишався в їх розпорядженні. На розвиток виробництва в основному спрямовувався прибуток, що залишався додатково в розпорядженні малих підприємств внаслідок зниження ставок оподаткування в першій і другий роки їх діяльності.

Відсутність достатньої зацікавленості малих підприємств в спрямуванні прибутку на розширення виробництва обумовлено слідуючими обставинами: економічна криза, гіперінфляція, слабка і нестабільна нормативно-правова база, відсутність ефективною державної економічної підтримки малих підприємств в Україні.

Відміна в 1994 році вище названої податкової пільги для малих підприємств, створить ще більш складні умови для розвитку їх самофінансування. В дисертації пропонується звільняти від оподаткування всю суму прибутку, який буде спрямовуватись малими підприємствами на розширене відтворення.

Одним із джерел формування й розвитку малого підприємництва є мобілізація акціонерного капіталу. Однак це джерело не отримало належного розвитку в Україні. Випуск цінних паперів малими

підприємствами являє собою так зване довгострокове самофінансування на основі використання сум, отриманих від продажу цінних паперів.

Залучення фінансових ресурсів шляхом випуску акцій дозволять:

- збільшити стартові інвестиції для розвитку малих підприємств;
- отримати дивіденди як додатковий дохід акціонерів і розвитку малого підприємництва.

Курс цінних паперів залежить не лише від величини обіцяних дивідендів, а й від конкурентоспроможності, величини й престижності отриманих замовлень, рентабельності виробництва та інших чинників. Тому власники цінних паперів зацікавлені не лише у зростанні прибутку і відповідно дивідендів по цінних паперах, а й у зростанні капіталу самої фірми.

У цілому фінансування малих підприємств за рахунок більш повного використання перелічених вище джерел дасть змогу зміцнити виробничий потенціал малих підприємств в Україні й розширити сферу їх діяльності. Це можливо за рахунок надання пільг малим підприємствам, державної підтримки шляхом придбання цінних паперів малих підприємств.

Третя група проблем пов'язана з дослідженням державної фінансової підтримки малого підприємництва за рахунок формування і використання фондів підтримки підприємництва, режиму пільгового оподаткування і надання кредитних пріоритетів малим підприємствам.

Однією з важливих форм зовнішнього фінансування малого підприємництва є створення цільових фондів фінансової підтримки малих підприємств. Вони створюються за рахунок відрахувань держав-

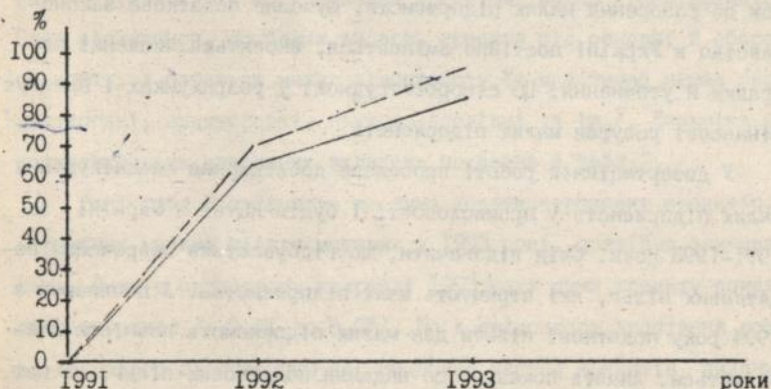
них, кооперативних, громадських та інших підприємств, організацій, у тому числі й іноземних. Кошти фондів у вигляді фінансової підтримки спрямовуються переважно на стимулювання розвитку пріоритетних видів діяльності малих підприємств. При цьому, фінансова допомога може надаватись у вигляді кредитів, у тому числі на пільгових умовах, надання фінансової допомоги, придбання цінних паперів, випущених малими підприємствами.

Фонди фінансової підтримки в Україні являють собою організації, які: по-перше, забезпечують у необхідних випадках комерційних ризик, що є гарантом отримання банківських кредитів; по-друге, субсидують мале підприємництво. В Україні такі фонди почали створюватись у 1992 році.

Як правило, фонди підтримки підприємництва надають малим підприємствам короткострокові й довгострокові кредити /графік I/.

Графік I.

Фінансова допомога малому підприємництву України з боку фондів підтримки підприємництва

- - - - потреба у фінансових ресурсах, що прогнозується;
- фінансова допомога, у тому числі й без відсотковий кредити, що здійснена.

Як показують дані графіка І, малим підприємствам надається фінансова підтримка у недостатніх розмірах, що пов'язано з низьким гарантійним рейтингом малих підприємств, недостатньою сумою фінансових ресурсів самих фондів підтримки підприємництва, законодавчою невизначеністю щодо створення й діяльності таких фондів, гіперінфляцією, організацією великої кількості спілок і асоціацій по підтримці малих підприємств, що не мають єдиного координуючого центру, який визначає конкретні форми і напрями фінансової підтримки. В дисертації обґрунтовується необхідність створення єдиного центру фінансової підтримки підприємництва в Україні.

Вихід малих підприємств на зовнішньоекономічний ринок сприяє зміцненню фінансової бази розвитку малого підприємництва і економіки України у цілому.

Додатковим фінансовим джерелом є пільгове оподаткування малих підприємств. Зараз дефіцит бюджету України намагаються скоротити за рахунок збільшення податків. Їх підвищення призводить до зростання цін і скорочення обсягів виробництва, а також до розорення малих підприємств. Сучасне податкове законодавство в Україні постійно змінюється, вносяться численні поправки й уточнення. Це створює труднощі у розрахунках і зменшує фінансові ресурси малих підприємств.

У дисертаційній роботі проведено дослідження оподаткування малих підприємств у промисловості і будівництві в Україні за 1991-1993 роки. Слід відзначити, що відбувається скорочення податкових пільг, які отримують малі підприємства. А починаючи з 1994 року податкові пільги для малих підприємств повністю ліквідуються. Аналіз показує, що надання податкових пільг, на наш погляд, необхідне для фінансової підтримки розвитку малого під-

приємства. Податкові пільги сприяють створенню малих підприємств і зміцненню їх фінансової бази, стимулюють їх діяльність, що у кінцевому рахунку дозволяє збільшити доходи державного бюджету не шляхом зростання кількості податків і підвищення податкових ставок, а за рахунок збільшення кількості суб'єктів ринку /малих підприємств і їх платежів державі/.

В дисертації пропонується: створювати на малих підприємствах неоподаткований фонд ризику /резервний фонд/; звільнити від податків суми прибутку всіх підприємств і організацій, що вносяться у фонди підтримки малих підприємств; здійснювати диференційований підхід при оподаткуванні малих підприємств залежно від галузі і строків функціонування; знизити податки на малі підприємства, що створюються на базі збиткових структур.

Однією з важливих форм фінансової підтримки малих підприємств є надання їм пільгових і безпроцентних кредитів. Необхідність цього викликана тим, що малим підприємствам важче, ніж великим, отримати фінансову допомогу у вигляді кредиту. Це відбувається через низький гарантійний рейтинг малих підприємств, високі відсотки за користування кредитом, через гіперінфляцію. Слід відзначити, що банки видають кредити під основні й оборотні кошти. У багатьох малих підприємств їх практично немає /консалтингові, аудиторські, науково-дослідні та ін./ Динаміка короткострокових кредитних вкладень показана в табл.2.

Дані табл.2 свідчать, що сума короткострокових кредитів, отриманих малими підприємствами у 1993 році, постійно знижувалася. Лише у четвертому кварталі 1993 року суми кредиту почали збільшуватися /з 5,2% до 6,0%/. Це є свідченням зростання довіри до малого підприємництва. Водночас частка кредитів, виданих малим підприємствам, порівняно з народним господарством, невелика, близько 6,9%. Необхідно відзначити зниження суми видачі

Таблиця 2.

Короткострокові кредитні вкладення по народному господарству і малим підприємствам України у 1993 році, млрд.крб.

1993 рік		Усього по народному господарству	Малі підприємства	%
I квартал	I.01	2312,4	192,0	8,3
	I.02	3365,8	307,0	9,1
	I.03	3922,9	319,7	8,2
II квартал	I.04	5419,7	420,6	7,8
	I.05	*	*	*
	I.06	*	*	*
III квартал	I.07	8529,2	641,5	7,5
	I.08	14041,0	948,2	6,8
	I.09	22378,0	1095,9	5,0
IV квартал	I.10	29879,9	1549,6	5,2
	I.11	34367,4	1815,1	5,3
	I.12	38757,0	2327,6	6,0

* - немає даних.

короткострокових кредитів з початку року /з 8,3% до 6,0%/. Це пов'язано з переліченими вище проблемами щодо отримання кредитів малими підприємствами.

Фінансова підтримка малого підприємництва шляхом кредитування в умовах існування комерційних банків не можлива без гарантованої підтримки з боку держави і фондів розвитку малого підприємництва.

В дисертації пропонується створити банк кредитування малого підприємництва з участю фондів підтримки малих підприємств, союзів і асоціацій малих підприємств, Державного комітету України по сприянню малим підприємствам і підприємництву. Це дозволить: збільшити тривалість користування кредитами, знизити відсотки за їх користування, розширити пільгове кредитування, кредитувати пріоритетні види діяльності і науково-технічні програми.

Висновки і пропозиції зроблені в дисертаційній роботі на основі проведеного дослідження питань фінансового забезпечення розвитку малого підприємництва сприятимуть розвитку малого підприємництва в Україні.

Основні положення дисертаційної роботи викладені автором у таких публікаціях:

1. Держава і мале підприємництво: Тези доповіді Міжнародної конференції по розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України. - Київ, 1991 /рос.мовою/ - 0,12 друк.арк.

2. Кредитні пріоритети малому підприємництву.// Ділова Україна - 1994 - № 24-25 /173-174/ - 0,07 друк.арк.

Подл. к печ. 07.04.54

Формат 60×84^{1/16}.

Бумага тип. № . Способ печати офсетный. Услови. печ. л. 0.93.

Услови. кр.-отт. 404 . Уч.-изд. л. 10

Тираж 100 . Зак. № 4-1676

Фирма «ВИПОЛ»

252151, г. Киев, ул. Волинская, 60.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

462609

AB 29.639